

Processer vid familjefokuserat samarbete i språkträning¹

Sammanfattning

Detta är en rapport från ett nordiskt samarbete 1998-2001. Syftet med samarbetet var att pröva en modell till familjefokuserat samarbete vid språkträning av barn och ungdomar¹. Denna modell har utvecklats i enlighet med olika teorier om kunskap, lärande och förändring, främst den kulturhistoriska skolan (Leontiev 1977/1986, Vygotsky 1934/1999, 1978), amerikansk pragmatism (Dewey 1933/1986, Cherryholmes 1988), humanekologi (Bronfennbrenner, 1994), enrichment (Feuerstein 1980) och empowermentrörelsen (Freire 1974).

Bakomliggande tankar till modellen är uppfattningar om föräldrars och familjens unika kompetens och engagemang i de enskilda barnen och deras utveckling. Erfarenheter av tidig intervention visar också att de insatser som görs blir effektiva i de fall där de yrkesverksamma lyckas förmedla sina kunskaper till föräldrarna och andra närstående personer som tillämpar dem i vardagen.

Det nordiska samarbetet omfattade samtliga nordiska länder. Den utvärdering som redovisas i denna rapport omfattade 200 personer från Danmark, Färöarna, Island, Norge, Sverige och Åland och genomfördes som en intervju- och enkätstudie. I redovisningen flätas också data ur daganteckningar och observationer in.

Utvärderingen av samarbetsprojektet presenteras som tre delar. Den första delen är en beskrivning av nätverket som en strukturell samarbetsform. Den andra delen handlar om nätverksarbete som ett lagarbete. I den tredje delen sätts fokus på nätverksarbete som en kunskapsprocess.

Bakgrund

Den ideologiska utgångspunkten är varje människas oförvitliga rätt att uttrycka sina tankar, känslor och åsikter men också varje människas rätt att förstå andras uttryckta tankar, känslor och åsikter. Språket är en grundläggande mänsklig rättighet och en av de viktigaste faktorerna till jämlikhet mellan människor. Det är också en grundläggande rättighet att barn får möjligheter att utveckla sitt språk på ett optimalt sätt.

Forskning visar att många barn kommer att ha svårigheter att motsvara majoritetens krav på språklig förmåga i vårt samhälle. Statistiken varierar mellan olika studier. 6 av 100 barn har vid något tillfälle språkproblem enligt en sammanställning² medan det i en annan studie anges att 1 barn av 500 i Sverige kommer att ha allvarliga, bestående problem³. Bland vissa grupper av barn är förekomsten av språkliga problem mycket högre än de angivna siffrorna. Det är barn som har medfödda diagnoser t ex hörselskada, Downs syndrom, läpp- käk- gomspalt (LKG), cerebral pares (CP) eller som förvärvat en språkstörning genom sjukdom eller skada. Också barn som har ett minoritetsspråk som dominant språk kan komma att få svårigheter.

Det finns ett stort behov av individuellt anpassade lösningar i den verksamhet som kan kallas språkträning. Samhällets förändringar har varit sådana att kraven på flexibilitet, variation och inte minst kunskapsutveckling har skärpts. Såväl fackkunskaper om språk, språkutveckling

¹ Internrapport Sørlandets kompetensesenter 2002

² NHS Centre for Reviews and Dissemination (Effective Health Care Volume 4 No 2, 1998)

³ David Hall, Health for all Children (1996)

och språkstörning som kunskaper om relationer mellan samhälle och individ har snabbt blivit föråldrade och otillräckliga. Samtidigt har samhällets krav på den enskilde förändrats men också den enskildes anspråk på samhället vad gäller lärande och fostran. Därför är det angeläget att finna former för språklig intervention som i sig är kunskapssökande, kunskapsgenererande och kunskapsspridande.

Några teoretiska grundantaganden

Tillvaron för den enskilda människan bestäms av många faktorer; fysiska, psykologiska, sociala, emotionella, rättsliga, politiska, etiska, ideologiska, kulturella, historiska och religiösa. Bronfennbrenner (1994) ger med sin teori en bild som visualiserar den enskilde som innesluten i flera typer av system. Dessa system styr eller påverkar på olika sätt individens möjligheter till ett gott liv. Vissa system ligger långt utanför individens direkta erfarenhet. Därvid finns det ingen ömsesidighet mellan individen och systemet ifråga och den påverkan som individen utsätts för är omedveten, oreflekterad och inte verbaliserad. Ibland mottar den enskilde skriftlig eller muntlig information – inte sällan i form av masskommunikation – men avsändaren är inte intresserad av eller mottaglig för vad den enskilde sen gör med informationen. Detta kan vara en faktor som gynnar fördomars och stereotypers överföring och överlevnad.

Inom de system som ligger långt från den enskilde finns de institutioner och instanser som fattar beslut om lagar och som författar policydokument av olika slag. Dessa styrdokument är också ofta den måttstock eller den referens som används då livsvillkoren för t ex människor med språkstörningar ska beskrivas. Detta betyder att många beskrivningar snarare är normativa än deskriptiva dvs. de anger hur det borde vara snarare än hur det faktiskt är. På så sätt skönmålas bilden av livet för människor med språkstörning, deras familjer och andra personer (t ex lärare, assistenter) som står dem nära i en vardag.

Livet för den enskilde levs dock i en vardag (Schutz 1963). Vardagslivet eller vardagsverkligheten byggs upp av de relationer, händelser, konventioner och institutioner som den enskilde har faktiska erfarenheter av. Det är i de direkta mötena mellan människor som den kunskap som är kommunicerbar skapas. För att kunna förstå en individs språkliga svårigheter eller planera för hans behov av pedagogiska insatser krävs delade erfarenheter i vardagen.

Vardagskunskap är en social konstruktion eftersom vi skapar och erfar den i interaktion med andra. Delar av denna kunskap är medveten men stora delar av den är omedveten i den bemärkelsen att vi inte tänker på eller vet hur vi blir påverkade. Samtidigt är många tankemönster ett sociokulturellt arv på samma sätt som kommunikations- och handlingsmönster är (Leontiev, 1986). En viktig förutsättning för utvecklandet av en väl fungerande språklig intervention är att delar av vardagskunskapen, inklusive de kulturellt betingade tankemönstren, blir synliggjorda. Inte minst gäller detta kunskaper om individens behov av språk och samhällets krav på språklig kompetens hos medborgarna i det nutida samhället.

Utifrån detta tänkesätt framstår det som oerhört viktigt att vardagslivet för den språkstörde personen blir synliggjort för dem som har i uppgift att stödja honom/henne. Vanligtvis kan den språkstörde inte själv ge denna information. Den tysta kunskap som finns hos människor i den språkstördes närmiljö är därför en rik kunskapskälla. Denna kunskap sätts dock ofta i motsättningen till expertens kunnande och den blir då såväl förbisedd som lågt värderad. En

av de pedagogiska idéerna i den samarbetsmodell som utvärderas i denna studie är att experters kunnande ska sammansmälta med den tysta kunskapen hos "vardagsmänniskorna".

Ett relativt gott liv i vardagen kan för många innefatta att man får fatta beslut över sina egna handlingar. Att man har makt, så till vida att man har valmöjligheter och kan utnyttja dem samt att man kan påverka andra människors val. Makt kan på ett sätt tänkas höra samman med människors förmåga att handla i samförstånd. En samförståndshandling har sin grund i att man förutsätter att andra tolkar ett samtal eller en språklig situation på samma sätt som jag själv men också att man vet att ord och meningar har samma innebörder för andra som för mig själv.

Människor med språkstörningar är i hög grad maktlösa i det nyss anförda perspektivet. De är beroende av andras val, beslut och välvilja. Familjer till barn med språkstörning upplever också många gånger maktlöshet om än i lägre grad och på ett annat sätt. De är beroende av andras kunskaper, val och beslut för att de ska få tillåtelse att göra val för sitt barn. Människor utanför familjekretsen som står individen nära, är också beroende av andras kunskaper, val och beslut för att få möjligheter att fortbilda sig, ägna tid och resurs till språklig stimulering

Syfte

Syftet med denna rapport är att beskriva hur familjemedlemmar och olika personalkategorier upplevt vissa aspekter av att delta i en modell för familjefokuserat samarbete i språkträning.

Uppläggningsen och genomförandet av det nordiska samarbetsprojektet

Det nordiska samarbetet startade 1998 och avslutades 2001⁴. Deltagande personer i projektet⁵ kallades "agenter" och hade som huvuduppgift att starta och stabilisera samarbetsprocesser kring personer med språkstörning på sina respektive hemorter. "Agenterna" möttes regelbundet under projektiden.

Inom ramen för projektet startades 49 sociala nätverk⁶. I fokus för varje nätverks verksamhet var ett barn, en ungdom eller en vuxen med språkstörning och hans/hennes familj. Grunden för denna verksamhet är att människor som finns inom de olika sociala arenor som fokuspersonen uppträder på, sluter sig samman till ett nätverk. Det var föräldrar som valde ut andra personer – familjemedlemmar, släkt, vänner, grannar, personal vid förskola/skola och personal vid olika institutioner i samhället – som möjliga deltagare i nätverket. Det avgörande kriteriet för att bli vald var föräldrarnas uppfattningar om barnets nuvarande eller kommande relation till personen i fråga. Då föräldrarna valt ut personer, kallades dessa till ett första introduktionsmöte av en "agent".

Under det första mötet bestämdes vissa principer för den kommande verksamheten t ex att alla beslut skulle tas efter diskussion i nätverket. Målsättningen med den verksamhet som nätverket skulle utföra diskuterades också. Efter detta första möte startade nätverkens verksamhet. Och från det andra mötet utvecklades nätverken på olika sätt utifrån deltagarnas

⁴ Samarbetet också redovisat i *Nätverket som pedagogisk idé; rapport från nordiskt seminarium (red I Johansson) Karlstad University Studies 2000:30*.

⁵ Deltagare; Diana Berthen, Åland, Helle Couppe & Lene Lykkebo, Danmark, Monica Ingemarsson, Kirstin Bergem & Arlene Temte, Norge, Birna Bergsdottir & Stella Hermannsdottir, Island, Lilian Stenmark-Saarenpää och Monica Åkerblom, Finland, Barbro Svensson, Sverige (Färöarna), Iréne Johansson, Sverige

⁶ Socialt nätverk i betydelsen informella relationer mellan människor som samhandlar mer eller mindre regelmässigt med varandra. Strukturerna skapas av aktörerna själva..

önskemål och behov. Varje nätverk fick sin individuella beskrivning beträffande storlek, mötesfrekvens, mål samt tillvägagångssätt.

Projektet avslutades med ett antal reflektionsfrågor som kunde besvaras muntligt eller skriftligt. Denna studie omfattade 35 nätverk varav 10 nätverk i Norge, 5 nätverk vardera på Island, Färöarna och Åland samt i Sverige och Danmark. Frågorna var i huvudsak av två typer; faktorer som skulle kunna påverka samarbetet inom nätverket och faktorer som skulle kunna påverka hur den språkliga interventionen genomförs. Frågorna fanns på svenska, isländska, danska och norska och de presenterades muntligt vid ett nätverksmöte.

Svaren till reflektionsfrågorna kompletterades med "agenternas" observationer och daganteckningar. Studien är kvalitativ och försöker spegla deltagarnas uppfattningar snarare än faktiska skeenden.

Reflektionsfrågornas besvarare

Undersökningen omfattade 200 personer, 178 kvinnor och 22 män. 55 personer bodde i Norge, ca 30 personer vardera på Island och Färöarna, i Sverige och Danmark samt 18 personer på Åland. För fyra personer är landstillhörighet osäker.

De 200 personerna tillhörde olika nätverk som bildats för att stödja 35 barn eller unga i deras språkutveckling. De hade olika relationer till nätverkens fokusperson. Den största gruppen (96 personer) omfattade personer som relaterade till fokuspersonerna på en icke-professionell grund dvs. föräldrar, syskon, släkt och vänner. 74 personer i studien träffade fokuspersonerna i kraft av sitt arbete. Det var lärare och assistenter inom förskola och skola, arbetsterapeut, sjukgymnast, rådgivare, konsulent, avlastare och stödpersoner har samlats till gruppen personal. En mindre grupp bestod av de 29 personer som var specialpedagoger eller som hade motsvarande utbildning i de olika länderna. Dessa personer var som regel vana att ha handledande uppdrag i språkträning till personal på förskolor och skolor. För en person saknas uppgifter om relation till fokuspersonen.

De 35 nätverken hade varit i gång olika lång tid. I vissa nätverk hade det dessutom bytts deltagare, vilket innebär att några deltagare hade längre erfarenhet än andra. Majoriteten av besvararna hade upp till ett års erfarenhet av nätverksarbete. 44 personer hade deltagit i nätverksarbete mer än ett år men mindre än två år. 15 personer hade mer än två – tre års erfarenhet. Åtta personer har inte angivit den tid de verkat i nätverk.

Uppfattningar och erfarenheter

"Agenternas" observationer och erfarenheter och deltagarnas reflektioner och enkätsvar bildade tillsammans en datamängd som i huvudsak behandlats kvalitativt. Viss beskrivande statistik har också använts och delar av resultaten har prövats statistiskt. Resultatet av dessa analyser presenteras som tre delavsnitt.

Del 1: Nätverket som strukturell organisation

De nätverk som studerats byggdes upp av ett antal personer som slutit sig samman därför att de hade en gemensam viljeyttring. Denna viljeyttring var att bidra till en positiv språkutveckling för fokuspersonen samt att stödja fokuspersonen och hans/hennes familj på olika sätt.

Då människor möts regelbundet skapas det förutsättningar till kommunikation. Om förbindelserna mellan dem struktureras och kommunikationen riktas mot gemensamma mål

har det dessutom skapats förutsättningar till ett intentionellt kommunikationssystem. Detta visade sig vara av största betydelse för nätverkens verksamhet. Att tydliggöra målet och riktningen för nätverkets arbete var en uppgift som behövde lyftas fram många gånger. Det var inte tillräckligt att en gång för alla bestämma mål för verksamheten och därmed tro att alla skulle komma ihåg detsamma.

I alla nätverk gällde att det första steget i nätverksbyggandet var att identifiera viktiga sociala arenor och personer samt att inbjuda dem till ett deltagande. Det andra steget var att strukturera relationerna mellan personerna och hålla kommunikationsvägarna mellan dem öppna. Ett sätt att strukturera relationerna var att bestämma vilka funktioner nätverket behövde för att nå målen. Utifrån dessa funktioner identifierades ett antal roller, vilka tillskrevs bestämda ansvar och beteckningar. Rollernas antal och karaktär var således olika beroende bl a av målet. De olika rollerna kunde ha en eller flera rollinnehavare och varje person i nätverken kunde ha mer än en roll. Avgörande för effektiviteten i nätverket var bl a hur varje deltagares uppgift i nätverket tydliggjordes. Rollerna reviderades med jämna mellanrum och deltagare i nätverken bytte roller tills man fann en roll som kändes bekväm. Viktigt var också att alla delade insikten att ett nätverksarbete är ett samarbete där den ena rollen är lika viktig för helheten som den andra.

Ett annat sätt att tydliggöra relationer, uppgifter och mål i nätverksarbetet var att ha ett gemensamt arbetsdokument. Dokumentens uppläggning kom att variera i de olika nätverken. Det gemensamma var att viktig information kring fokuspersonen och mellan nätverksdeltagarna samt vilka beslut som fattats, fanns i ett gemensamt dokument.

Nätverkens verksamhet växlande mellan regelbundna möten – t ex en 1½ timme en gång i månaden – och språkträning i vardagen. Nätverksmöten var de tillfällen då nätverkets deltagare hade fysiska möten. I perioden mellan dessa möten skedde de handlingar som mötet beslutat om bl a nyinläring och användning av språk, kommunikation, tal, tecken, skrift eller AKK (t ex Bliss, piktogram).

Under nätverksmötena presenterades förslag till språkliga mål och övningar. Detta var ett viktigt inslag i hela nätverksarbetet eftersom det var en grund för den kunskapsprocess som hade stor betydelse för nätverkets dynamik. Det var viktigt att alla förslag diskuterades noga och vid behov reviderades tillsammans. Alla skulle veta något om det som diskuterades även om alla inte behövde veta lika mycket eller exakt detsamma. Då förslagen var färdigdiskuterade fattades det beslut i gruppen. Antingen accepterades förslaget i sin ursprungliga form eller också ändrades det vid sittande bord.

Ett väl förberett och strukturerat möte ökade dess effektivitet. Det var viktigt att skapa utrymme under mötet för förslag och beslut om det som var nätverkets intention. Men det gällde också ge utrymme för olika grupprocesser. Ett sätt att strukturera mötena var dels att ha en tydlig tidsplan, dels en innehållsplan. Ofta skedde detta genom att mötena delades in i tre delar, där den inledande och avslutande delen riktades mot grupprocesser medan mittdelen fokuserade språkträningen.

Den samlade erfarenheten av de 35 nätverken visade att det tar tid att bygga upp och stabilisera en strukturell arbetsform som bygger på partnerskap. Ungefär ett år behövdes för att nätverken skulle börja fungera på ett effektivt sätt. Då hade deltagarna klart för sig nätverkets mål, sin egen och andras roller i samarbetet samt strukturen för möten och

verksamheter i tiden mellan mötena. Efter ungefär ett år hölls samtalen under nätverksmötena fokuserade på det som var nätverkets intention.

Del 2. Nätverksarbete och partnerskap

De processer som kom till synes under mötets inledning och avslutning hade bl a att göra med deltagarnas kunskaps-, känslö- eller viljeprocesser. Det kunde gälla att man blivit medveten om sin egen kunskap, sina egna uppfattningar eller fördomar i relation till de andra deltagarnas. Detta kunde för några ske med känslor av lust, tillit och trygghet medan andra upplevde olust, bristande tillit och otrygghet. Några kände ett starkt engagemang medan andra var mindre engagerade. Några drevs av en djup känsla av solidaritet och genomförde handlingar som kräver starkt kurage. Andras motivation kunde ha en annan riktning och nivå. Det skedde processer på många olika nivåer i nätverken. Det gäller för "agenterna" att balansera de olika processerna och samtidigt veta att varje process tar lång tid.

Nätverksarbetet var som ett pussel - var och en gav sitt bidrag till något som successivt växte till en helhet.

Nätverkens effektivitet kom att ha ett samband med graden av interaktion mellan deltagarna och deras förmåga att kontinuerligt anpassa sig efter de förändringar som skedde. Det fanns därvid vissa grundläggande principer för samverkan inom nätverket: öppenhet, tydlighet, delaktighet, jämlikhet, respekt och flexibilitet. Alla deltagare i nätverket skulle ha rätt till lika stor uppmärksamhet och plats som någon annan. Partnerskap innebär också en sådan maktfördelning i samarbetet att alla har lika stor möjlighet att påverka gemensamma beslut.

Tabell 1. Personkännedom mellan nätverkens deltagare

Fråga	Familj N=96	Personal N=74	Spec.ped N= 29
Jag vet namn och yrke på...			
<i>Samtliga</i>	77 (80%)	51 (69%)	13 (45%)
<i>Några</i>	19	23	16
<i>Ingen</i>	0	0	0
<i>Inget svar</i>	0	0	0
Jag tror att..... känner mitt namn			
<i>Samtliga</i>	69 (72%)	48 (65)	17 (59%)
<i>Några</i>	26	26	12
<i>Ingen</i>	0	0	0
<i>Inget svar</i>	1		

Hur man relaterar till andra i ett samarbete kan hänga samman med många faktorer. Att känna personer som man samarbetar med kan ge en känsla av närhet medan motsatsen kan skapa distans och en känsla av att inte höra ihop. En fråga som berörde dessa relationer presenteras i tabell 1.

Alla i nätverken kände åtminstone några både till namn och yrke. Det fanns ingen som inte visste någons namn och yrke. I familjegruppen hade majoriteten (80%) vetskap om alla nätverksdeltagare i detta avseende. I personalgrupperna var denna vetskap lägre och speciellt bland specialpedagogerna var det fler än hälften som inte visste vad alla i deras nätverk heter eller vilka yrke de hade.

Något annorlunda bedömde de svarande andras vetskap om deras egna namn och yrken. Det var fler svarande i familje- och personalgruppen som menade att de själva hade vetskap om alla andras namn och yrke än att andra hade samma vetande om dem. I familjegruppen var det fortfarande en majoritet som trodde att alla andra kände deras namn och yrke. Bland personalen var det färre men ändå fler än hälften som trodde att deras egna namn och yrken var kända för alla andra. Bland specialpedagogerna var förhållandet tvärtom. Det var fler som trodde att alla andra kände deras namn och yrke än det de uppgivit om sin egen vetskap om alla andras namn och yrken.

De flesta deltagare i de 35 nätverken kände således varandra åtminstone på ett ytligt plan. Många var dessutom personligt bekanta även om det fanns sammanlagt fyra personer i personalgruppen som uppgav att de inte var personligt bekanta med någon i sina nätverk. I familjegruppen uppgav knappt en fjärdedel att de var personligt bekanta med alla i sina nätverk. Också i personalgruppen var andelen som är personligt bekanta med alla ungefär lika hög. Bland specialpedagogerna var det 3 personer som menade att de kände alla i nätverket på ett personligt sätt.

Deltagandet i nätverken utmärktes således inte av vänskapsrelationer utan snarare av bekantskap på ett mer ytligt plan. I de flesta nätverk blandades dessa båda typer av relationer. Inom familjegruppen fanns båda typer av relationer men vänskapsrelationen fanns i högre utsträckning än i övriga grupper. En professionell distans upprätthölls måhända genom de mer ytliga bekantskapsrelationerna.

En av grundpelarna i en samverkan som den i detta projekt är att var och en upplever sig få lika stort talarutrymme och att vars och ens bidrag skattas lika högt. Ärlighet i samtalen framstod som en avgörande faktor för trygghet i samarbetet. En fråga som belyste dessa förhållanden presenteras i tabell 2.

Det är inte alla i alla nätverk som upplevde att dialogen var helt ärlig och öppen. Totalt 149 personer menade att de själva säger vad de tänker och vad de vill till alla andra. I familje- och specialpedagoggruppen var det ca 80% medan motsvarande siffra var betydligt lägre i personalgruppen (65%).

Däremot var det endast 108 personer som trodde att alla andra sade vad de tänker öppet och ärligt. Det var drygt hälften av deltagarna i familje- och personalgruppen och mindre än hälften av specialpedagogerna som uppfattade att alla i deras nätverk var öppna i dialogerna

Tabell 2. Uppfattningar om öppenhet i samtalen

Fråga	Familj N=96	Personal N=74	Spec.ped N= 29
Jag kan säga vad jag tänker till			
<i>Samtliga</i>	78 (81%)	48 (65%)	23 (79%)
<i>Några</i>	17	26	6
<i>Ingen</i>	0	0	0
<i>Inget svar</i>	1	0	0
Jag tror att ...säger vad de tänker			
<i>Samtliga</i>	56 (58%)	40 (54%)	12 (41%)
<i>Några</i>	40	33	17
<i>Ingen</i>	0	0	0
<i>Inget svar</i>	0	1	

Genomgående uppfattade de svarande sig själva som mer öppna än vad de trodde om övriga deltagare. Det är intressant och motsägelsefullt eftersom det är lätt att tro att man anpassar sin öppenhet i en dialog utifrån den öppenhet man uppfattar att samtalspartnern ger. Det fanns också fog för denna uppfattning i svaren. Så visade det sig speciellt i familjegruppen att svaren på frågan *Jag tror attsäger vad de tänker till mig* samvarierade med svaren på frågorna *Jag respekterar åsikterna hos....* ($r=36^{**}$) och *Jag har full tillit till...* ($r=46^{**}$). Men det finns antagligen många faktorer som påverkar hur öppen och ärlig man upplever sig vara i en dialog. I tabell 3 ges en intressant vinkling.

Överlag uppfattade sig deltagarna att visa stor respekt inför andra åsikter. I personalgruppen uppgav 95% att de respekterade allas åsikter högt. I familje- och specialpedagoggruppen var det något färre men ändå en stor majoritet. De flesta skattade sig själva som respektfulla inför andras åsikter.

Då det gällde det svarandes uppfattningar om hur deras egna åsikter värderades av andra i nätverken, ser siffrorna helt annorlunda ut. Det vanligaste var att deltagarna uppfattade att de själva erhöll mindre respekt än vad de själva gav till andra. Lägst skattade specialpedagogerna sig själva i detta avseende. Det var endast 31% av dem som trodde att alla i deras nätverk respekterade deras åsikter. Också i personalgruppen var det bara drygt en tredjedel som uppfattade att deras åsikter respekterades av alla i nätverken. I familjegruppen var det några fler, men ändå relativt få, som skattade sig själva högt i detta avseende.

Tabell 3. Uppfattningar om respekt för åsikter i nätverken

Fråga	Familj N=96	Personal N=74	Spec.ped N= 29
Jag respekterar åsikterna hos			
<i>Samtliga</i>	79 (82%)	70 (95%)	23 (79%)
<i>Några</i>	17	3	6
<i>Ingen</i>	0	0	0
<i>Inget svar</i>	0	1	0
Jag tror att..... respekterar mina åsikter			
<i>Samtliga</i>	39(41%)	27 (36%)	9 (31%)
<i>Några</i>	56	45	20
<i>Ingen</i>	0	2	0
<i>Inget svar</i>	1	0	0

.Sammanhängande med hur man känner sig respekterad i en grupp är kanske hur trygg man känner sig och i hur hög grad man litar på andras avsikter och handlingar. En fråga som belyser detta presenteras i tabell 4. Också i svaren på denna fråga fanns samma tendens som tidigare. De svarande trodde sig själva att vara på ett annat sätt än vad andra var mot dem. Överlag skattades den egna tilliten högre än den tillit de själva upplevde sig få från andra. Det är en majoritet bland deltagarna i alla grupper som menade att alla andra i nätverken hade goda avsikter med sina tankar och handlingar. Tilliten till andra var högst i familjegruppen och lägst bland specialpedagogerna.

Det var färre personer i alla grupper som var övertygade om att alla andra i nätverken tillskrev dem att på samma sätt ha goda avsikter med sina tankar och handlingar men det var fler i familjegruppen som visade denna form av självförtroende än i övriga grupper. Specialpedagogerna intog den mest klenroga hållningen i denna fråga. Endast 11 specialpedagoger trodde att alla andra hade full tillit till det de kommunicerade eller gjorde.

Förtroende och tillit kan ha ett samband med de erfarenheter man gjort av personers handlande. Ett sätt att belysa denna fråga visas i tabell 5. Frågan gällde en värdering av deltagarnas faktiska insatser i nätverksarbetet.

Tabell 4. Uppfattningar om tillit

Fråga	Familj N=96	Personal N=74	Spec.ped N= 29
Jag känner full tillit för..			
<i>Samtliga</i>	76 (79%)	50 (67%)	18 (62%)
<i>Några</i>	20	24	11
<i>Ingen</i>	0	0	0
<i>Inget svar</i>	0	0	0
Jag tror att har full tillit till mig			
<i>Samtliga</i>	58(60%)	33 (46%)	11 (38%)
<i>Några</i>	38	39	18
<i>Ingen</i>	0	0	0
<i>Inget svar</i>	0	2	0

Alla värderade inte allas insatser lika högt. Tvärtom var man ganska kritiska vad gällde de faktiska handlingar som gjordes av deltagarna i nätverken. Det var bara drygt var fjärde person i de tre grupperna som menade att alla deltagare i nätverken gjorde en bra insats. I varje nätverk fanns det åtminstone några som uppfattades göra en bra insats.

Den kritiska bilden gäller också den indirekta skattningen av den egna insatsen, som framgår av den andra frågan. Det är några fler deltagare i familje- och personalgruppen som tror att deras egen insats skattas högt av alla andra i nätverket. Övriga är det däremot att endast 11 av de 29 specialpedagogerna som tror att alla andra tycker att de gör en bra insats i nätverksarbetet.

Genomgående för alla besvarare är att de tillskrev sig själva mer positiva uppfattningar om andra än vice versa. Bland deltagarna i familjegruppen var det fler än bland deltagarna i personal- och specialpedagoggruppen som uppfattade sig själva vara öppna i dialogen, visa respekt för alla andras åsikter, hysa tillit till alla andra och värdera deras insatser högt. I ett iögonfallande avseende bröts denna trend. Nästan alla i personalgruppen (95%) menade att de respekterade alla andras åsikter högt.

Genomgående hade besvararna en mer pessimistisk bild av andras uppfattningar om dem själva. Det var färre än hälften av alla besvarare som trodde att alla andra i nätverken visade dem öppenhet i dialogen, respekt för deras åsikter, tillit för deras intentioner eller positiv uppskattning för deras insatser. I familjegruppen var självförtroendet högre än i de övriga två grupperna och allra lägst var det i specialpedagoggruppen. Specialpedagogerna var den grupp som kände sig minst trygga i sig själva i nätverkssamarbetet.

Det var speciellt i ett avseende som diskrepansen mellan uppfattningen om sig själv och andra var tydlig. Det gällde uppfattningarna om respekt för andra åsikter. Majoriteten av alla

menade att de själva visade respekt för alla andras åsikter men det var relativt få som uppfattade att deras egna åsikter respekterades av alla andra i nätverken.

Tabell 5. Uppfattningar om deltagarnas insatser i nätverksarbetet

Fråga	Familj N=96	Personal N=74	Spec.ped N= 29
Jag tycker att bra insats görs av			
<i>Samtliga</i>	43 (45%)	32 (43%)	13 (44%)
<i>Några</i>	49	41	16
<i>Ingen</i>	0	0	0
<i>Inget svar</i>	0	0	0
Jag tror att ... tycker att jag gör en bra insats			
<i>Samtliga</i>	50(52%)	38 (51%)	11 (38%)
<i>Några</i>	43	35	14
<i>Ingen</i>	1	0	1
<i>Inget svar</i>	2	1	3

Del 3. Nätverket som en kunskaps- och lärandeorganisation

I detta avsnitt redovisas de svarandes uppfattning om förändringar av egna upplevelser av nätverksarbetet samt mer specifikt av språkträning. Nätverksarbetet delades upp i fem olika områden; informera andra, motivera andra, söka information, organisera språkträningen samt skaffa/iordningställa material. Inom samtliga fem delområden har följande parametrar skattas; ansvar, effektivitet, framgång, medverkan, medvetenhet om, meningsfullhet, motivation, tidsåtgång.

Frågor om språkträningen delades också upp i fem delområden; bedömning av språklig status, uppsättandet av mål i språkträningen, val av material, val av metodik samt genomförandet av träningen. Inom samtliga fem delområden skattade de svarande sin förändring i följande parametrar: ansvar, behov, delaktighet, engagemang, frivillighet, förståelse, inflytande, kontroll och nytta.

De svarande hade att jämföra hur de upplevde sig själva vid svarstillfället med hur det var innan de började sitt deltagande i nätverken. Skattningsskalan var från mycket positiv förändring till negativ förändring. De data som redovisas gäller hela gruppen eftersom en uppdelning i tre svarsgrupper inte ger ytterligare information.

I det följande presenteras endast graden av positiv förändring eftersom ingen förändring eller negativ förändring var mellan 0.01-0,02%

Nätverkets deltagare ansåg att deras aktivitet inom områden som är viktiga för nätverksprocessen förändrats på ett positivt sätt (tabell 6). Det var framför allt inom områdena Informera och Motivera andra samt Organisera språkträning som den största förändringen skett. Mer än 65% av nätverkets deltagare menade att de blivit avsevärt mer aktiva inom dessa tre områden än tidigare. Nästan lika många svarade att de också blivit mer aktiva inom området att Söka information. Många hade också en högre aktivitetsgrad inom området att Skaffa/iordningsställa material.

Tabell 6. Rangordning av uppskattade förändringar inom delområden av nätverksprocessen

Delområde	Störst förändring
Informera andra	↓
Organisera språkträning	
Motivera andra	
Söka information	
Skaffa/tillverka material	
	Minst förändring

Inom samtliga delområden var förändringar i inre, icke-direkt observerbara parametrar de som förändrats mest (tabell 7). Deltagarna upplevde att de kände större meningsfullhet, medvetenhet och motivation/lust inom alla delområden än tidigare. Speciellt tydligt framstod detta mönster i familjegruppen.

Tabell 7. Rangordning av uppskattade förändringar inom sju olika parametrar

Parametrar	Störst förändring
Meningsfullhet	↓
Lust/motivation	
Medvetenhet	
Ansvar	
Framgång	
Tid	
Effektivitet	
	Minst förändring

Till de parametrar som visserligen visade på positiv förändring jämfört med hur det var innan de svarande deltog i nätverken, men i mindre grad i förhållande till t ex meningsfullhet, medvetenhet och lust hörde parametrarna tidsåtgång och effektivitet. Det fanns dock en skillnad mellan de tre svarsgrupperna i detta avseende. Specialpedagogerna upplevde i högre

grad än övriga att de var mer effektiva och fick större framgång i språkträningsarbetet och att ansvaret liksom tidsåtgången var lägre för deras del än tidigare.

De svarandes uppfattning om förändringar i sitt eget förhållande till olika delar i den språkliga interventionen visade på stora förändringar. Den största positiva förändring gällde aktivitet inom områdena Bedömning/evaluering och Genomförande av språkträningen. Också inom området för målsättandet och val av metodik i språkträningen angav ungefär hälften av deltagarna en positiv förändring.

Tabell 8. Rangordning av uppskattade förändringar inom delområden av språklig intervention

Delområde	Störst förändring
Bedömning/evaluering	
Genomförande	
Mål	↓
Metodik	
Material	
	Minst förändring

Genomgående uppgav nätverksdeltagarna att deras uppfattningar och kunskaper förändrats mycket angående det som varit nätverkens intention – språkträning. De största förändringarna skedde i deras förståelse för de olika delarna i en språklig intervention (tabell 9). Ett snittvärde över de olika delfrågorna visade att 73% av deltagarna upplevde att de ökat sin förståelse i *mycket hög grad* för hur och varför man bedömer/evaluerar språklig nivå och språkträning, formulerar mål, väljer metodik och material samt genomför beslutade insatser i vardagen.

Ungefär 60% av deltagarna menade att de hade fått ett mycket större engagemang i de olika delarna i den språkliga interventionen. Ungefär lika många menade också att de såg en större nytta av de olika delarna i den språkliga interventionen än tidigare. Behov av, delaktighet i, inflytande och kontroll över de olika delarna i den språkliga interventionen upplevde knappt 50% av deltagarna att de fått. Knappt en tredjedel upplevde att deras frivillighet i deltagandet vid de olika delarna i den språkliga interventionen var högre än tidigare. Detta svar var något förbryllande eftersom frivillighet var själva inträdesbiljetten in i nätverksarbetet.

Det fanns en viss skillnad mellan de tre svarsgrupperna. Specialpedagogerna upplevde i högre grad än övriga nyttan av de olika delarna i språkliga interventionen, att de fått högre kontroll samt mindre ansvar än tidigare.

Tabell 9. Rangordning av uppskattade förändringar.

Parametrar	Störst förändring
Förståelse	
Nytta	
Engagemang	
Delaktighet	
Inflytande	
Kontroll	
Behov	
Ansvar	
Frivillighet	Minst förändring

Slutsats

Nätverksarbetet har upplevts positivt av de deltagande. Det var mindre än 0.05% av deltagarna som uppfattade att nätverksarbetet medfört negativa konsekvenser inom de områden och i de egenskaper som undersökts. Detta framgår också av svaret på enkätfrågan: *Vill du fortsätta att delta i nätverket?* 92% av deltagarna svarar JA. Utav de 8% som svarar NEJ förklaras det i nästan samtliga fall att den svarande eller fokuspersonen för nätverket skulle flytta eller att den svarande skulle byta arbete.

Genomgående har nätverksdeltagarna lärt sig mycket som de tidigare inte kunde. Detta gäller om hur man bedömer/evaluerar språklig nivå och språkträning, hur man formulerar mål, hur man väljer metodik och material samt hur man genomför språkträning i vardagen. Den ökade insikten och förståelsen visar sig i att man upplevde större engagemang i språkträningen och att man såg ett eget behov och nytta av att ha tydliga mål formulerade. Själva språkträningen präglades av att nätverksdeltagarna hade större delaktighet, inflytande, ansvar och kontroll än tidigare.

Deltagarna i nätverken uppfattade sig själva som mer aktiva än tidigare, såväl i själva språkträningen som i arbetet kring språkträningen. Deltagarna var framför allt mer aktiva än tidigare i att informera och motivera andra och att söka information. Specialpedagogerna uppgav att de lade ner mindre tid på språkträningen än tidigare medan andra uppgav att de ägnade mer tid än tidigare åt denna verksamhet. Detta ska förstås mot bakgrunden av att många av dem som deltog i nätverken tidigare aldrig deltagit i språkträning vilket betyder att förändringen var från ett nolläge.

Mer än hälften av de svarande uppgav att de kände större meningsfullhet och högre lust/motivation än tidigare och att de var mer medvetna och tog ett större ansvar än tidigare i

språkträningsarbetet kring det barn i vars nätverk de deltog. Också detta ska ses mot bakgrunden av att många tidigare inte alls deltagit i språkträning. Det innebär att såväl ansvar som genomförandet av språkträningen av en fokusperson kommit att vila på många fler personer än tidigare varvid språkstödet i vardagen och språkträningen speciellt kommit att säkras i tid, variation och kontinuitet.

Samarbetet inom de enskilda nätverken har till en del varit olika beroende på antal deltagare och fördelningen av personer ur familje-, personal- och specialpedagoggrupperna. Samarbetet har också påverkats av andra faktorer t ex hur de deltagande betraktat övriga i nätverket samt hur de uppfattat att andra betraktat dem själva. Överlag uppfattade man att man själv visste mer om och uppskattade andras deltagande i högre grad än vad man trodde att andra visste om en själv eller uppskattade den insats man själv gjorde på olika sätt. Det fanns en uppenbar tendens till underskattning av sin egen insats och betydelse samtidigt som man framställde sig själv som vidsynt och öppen. Anledningen till detta kan vara att man inte ville framhäva sig själv (Jantes lag?) eller att man satt upp orealistiska krav och förväntningar på sin egen betydelse i samarbetet. Den låga självvärderingen gällde framför allt specialpedagogerna trots att de som svar till frågorna om egna upplevelser av nätverksarbetet visade att de i vissa avseenden vunnit mer som grupp än övriga två grupper på samarbetet.

Öppenheten och ärligheten i dialogen uppfattades inte vara total eller omfattas av alla. Inte heller menade man att alla visade respekt för alla andras åsikter eller att tilliten mellan deltagarna omfattade samtliga i ett nätverk. Trots detta svarade 79% av deltagarna att de kände trygghet i samarbetet.

Den tid man deltagit i ett nätverk har påverkat hur man skattat förändringarna. Ju kortare tid desto fler har upplevt mycket stora förändringar. Mest dramatiska skillnader är det för dem som deltagit upp till ett år i nätverk. Utav dem som deltagit i nätverk mer än två-tre års tid är det färre som skattar stora förändringar i uppfattningar och upplevelser. Detta kan ha ett samband med svårigheter att minnas hur det var före nätverkets tid.

Det finns också en viss skillnad mellan deltagande länder. De största förändringarna upplevde deltagare på Färöarna och i Norge medan de isländska, danska, svenska och åländska deltagarna inte skiljde sig åt. En förklaring till denna skillnad kan sammanhånga med att idén om partnerskap i språkträning accepterades snabbare på Färöarna och i Norge jämfört med övriga deltagande länder.

De 200 personerna som deltagit i denna studie har förändrats under den tid de deltagit i nätverken. De största förändringarna gällde deras tänkande i varför- och hur-aspekter vilket kom att påverka deras görande i vad- och var-aspekter.

I denna utvärdering har inga frågor ställs vad gäller fokuspersonens språkliga utveckling. Detta har dock varit ett kontinuerligt samtalsämne under den tid som nätverksarbetet pågick. Deltagarna har i stort sett vid varje möte vittnat om personens positiva utveckling. Takten och graden av denna utveckling torde dock ligga i bedömarens öga snarare än i en faktisk utveckling hos personen. Nätverkens deltagare har med sin högre grad av medvetenhet, engagemang och kunskap *sett* personen, hans/hennes kompetens och utveckling på ett annat sätt än tidigare – en faktor som i sig är mer gynnsam för personens fortsatta utveckling än den mest sofistikerade metod.

En statistisk bearbetning av enkätsvaren visade att det fanns vissa starka samband mellan olika parametrar. Två parametrar föll ut som speciellt viktiga; upplevelsen av delaktighet och inflytande. Ett mycket starkt samband rådde mellan den grad av förändring i inflytande som deltagarna upplevde och deras upplevda grad av förändring i förståelse, engagemang och nytta av språkträning. På motsvarande sätt fanns ett mycket starkt samband mellan upplevd förändring i delaktighet och förändring i meningsfullhet, medverkan och motivation i nätverksarbetet. En nyckel till framgångsrikt partnerskap i språkträning syns därför vara ett målinriktat arbete för full delaktighet och fullt inflytande för alla deltagare.

Referenser

- Bronfennbrenner U 1994. Ecological models of human development. *International Encyclopeida of Education vol 3*, 1643-47
- Cherryholmes C (1988). *Power and criticism*. New York: Teachers College Press
- Dewey J (1933/1986). How we think. I Byodston J A (ed) *The later works volume 1*, Carbondale and Edwardsville:Southern Illinois University Press
- Freire P (1974). *De undertryktes pedagogikk*. Oslo:Gyldendal
- Feuerstein R 1980 *Instrumental Enrichment*. Baltimore;University Park Press
- Leontiev, A. (1986). *Verksamhet, personlighet och medvetenhet*. Moskva: Progress Moskva / Fram Göteborg. (Original work published 1977)
- Schutz A (1963) Common sense and scientific interpretation of human actions.
- (M. Nathanson ed) *Philosophy of the social sciences; a reader*. New York
- Vygotsky L.S. (1934/1999) *Tänkande och språk*. Göteborg, Daidalos
- Vygotsky LS 1978. *Mind in society*. Cambridge, Mass
-
- ⁱ Modellen är utvecklad under ett antal år.
Samarbetsmodell för språkträning av barn. Normal och Störd Talutveckling i Tidig Ålder. Förstamajblommans Riksförbund (Johansson 1991).
Nätverket som modell för språkträning. FUB-kontakt 1/96 (Johansson 1996)
Nätverket som pedagogisk idé vid språkträning. Arbetsrapport 3 ("Samarbete habilitering, barnomsorg, hem och skola"), Handikapp och Språk, Högskolan i Karlstad (Johansson 1997)
Nätverket som pedagogisk idé. Rapport från ett nordiskt seminarium. Karlstad University Studies 2000:30 (red. Johansson 2000)
Sociala nätverk: En nödvändighet för delaktighet och ett liv med kvalitet. Vardagsliv, Livskvalitet, Habilitering, 137-139 (Johansson 2002)
Social network; the basis for a life with quality. .IASSMD Dublin (Johansson 2002)

Tester och bedömningsmaterial

Bakgrund

På Karolinska Universitetssjukhuset Huddinge, sektionen för cochleaimplantat, används en uppsättning logopedtester och bedömningsmaterial som syftar till att utvärdera och bedöma förståelse och egen användning av talad svenska hos barn som har fått CI.

Talspråksbedömningen ger dels information och kunskap om hur hela gruppen barn med CI utvecklar talat språk samt hur de enskilda individernas talspråsutveckling sker över tid.

Nuvarande testbatteri har i princip funnits sedan hösten 2002. Innan augusti år 2002 användes andra typer av tester av logoped på sektionen för CI. Dessa var mer inriktade på att bedöma barns hörselförmåga och enbart till viss del på barnens talspråksförmåga. Efter år 2006 har en del befintligt testmaterial modifierats och nya talspråkstester har införts.

Utredning

Logopederna på sektionen för CI träffar barn i åldrarna 0-18 år. Första mötet med logoped sker i samband med utredning inför eventuell CI-behandling. På utredningsdagen görs (om möjligt) en formell talspråksbedömning. I de flesta fall är det för svårt för barnen att förstå och uttrycka sig själva på tal eftersom de inte har hört tillräckligt mycket för att utveckla talspråk och dessutom är många barn för unga för att kunna medverka i formella talspråkstester. Logopeden gör då en mer subjektiv bedömning av barnets kommunikativa förmåga dels utifrån egna observationer och utifrån samtal med barnets föräldrar.

Processorsanpassning

Ca tre veckor efter CI-operationen kommer barnet tillbaka till CI-sektionen för en tvåveckorsperiod som kallas för processorsanpassning. Under denna period träffar ingenjör och audionom under flera besökstillfällen och man påbörjar en anpassning av de yttre delarna av barnets CI. Familjerna träffar även logoped vid varje besökstillfälle under processorsanpassningen.

Återbesök

Under det första året med CI kommer barnen tillbaka med regelbundna intervall (1-, 3- och 6-månader efter operationen), och träffar flera yrkeskategorier (ingenjör, audionom, logoped, läkare, kurator) vid vissa bestämda tidpunkter. Därefter kommer barnen tillbaka på kontrollbesök varje halvår fram till ca 4 år efter operationen. Efter fyraårskontrollen sker en årlig uppföljning för kontroll av teknik samt hörsel- och talspråsutveckling.

Beskrivning av testprocedur hos logoped

Talspråkstestning sker på talad svenska utan användning av teckenstöd. Testningen sker audiovisuellt, dvs. barnet får både se och höra testaren. Om det behövs kan instruktioner även ges med teckenstöd, dock ej själva testuppgifterna. I en del fall kan även testning ske via tolk för att bedöma språkutvecklingen på annat talat hemspråk eller teckenspråk. När testning sker tillämpas alltid rekommenderade tillvägagångssätt enligt de olika språktesternas manualer. Tex upprepas instruktioner/frågor maximalt en gång vid testning av talspråksförståelse. Fler repetitioner ger ingen poäng men kan användas av testaren för att barnet ska känna att han/hon "lyckas" och därmed ges större möjligheter att barnet orkar genomföra hela testet och

det är mindre risk att barnet känner sig misslyckad i testsituationen. Om barnet tydligt visar att han/hon inte orkar medverka i testningen avbryts densamma. Ofta videofilmas testsituationen för att underlätta efterföljande analysarbete för testande logoped.

När barnen kommer på kontrollbesök till sektionen sker det som regel under ett tillfälle t ex en för- eller eftermiddag. Barnet träffar då dels ingenjör, audionom och logoped (och ibland även kurator och läkare). Schemaläggningen under kontrollbesöket är planerad med pauser för att om möjligt se till att barnet ska orka medverka efter bästa förmåga i olika testsituationer. Under kontrollbesöket får föräldrarna möjlighet att uppdatera sig på ny teknik och viss handledning i hur de kan stimulera sitt barns hörsel- och talspråkutveckling. Under de senaste två åren har många barn fått CI bilateralt vilket till viss del innebär att fler mätningar ska göras och besöket hos framförallt ingenjör och audionom följaktligen tar längre tid.

Upptagningsområdet för sektionen för CI är stort och flera familjer reser långt när de ska komma på kontrollbesök. I en del fall har besökstiden därför utökats till två dagar istället för en. Främsta syftet med den utökade besökstiden är att det därmed ges större möjligheter för att barnet ska orka medverka i de olika och alltför förekommande testerna/bedömningarna hos olika vårdgivare.

När barnen är mycket unga händer det inte alltför sällan att de t ex somnar eller inte orkar genomföra samtliga testuppgifter. Det är också vanligt att barn av andra orsaker ogärna vill medverka i testning, oavsett ålder eller ork. Testsituationen är på många sätt en konstruerad situation vilket också kan påverka testresultatet negativt. Ett testresultat säger absolut inte hela sanningen om vad barnet kan/inte kan vare sig det handlar om talspråkutveckling eller hörselförmåga. Därför är information från föräldrar och ansvarig personal från hörselhabiliteringen och t ex förskolepersonal som träffar barnet regelbundet mycket värdefull som komplement till de tester som utförs. I logopedernas uppdrag ingår att följa och dokumentera barnens utveckling både individuellt och som grupp betraktad. Testinstrumentet är trubbigt på många sätt men ger trots allt värdefull information om barnens förmåga att uppfatta och förstå talat språk samt om hur de själva kan uttrycka sig på tal.

I denna rapport beskrivs endast de talspråkstest som använts under perioden 2002 08 31 – 2006 12 31 för att utvärdera och bedöma förståelse och egen användning av talspråk hos de barn som fått CI innan 2,5 års ålder.

Testmaterial och procedur gällande projekt- och kontrollgrupp

En generell svårighet för alla svenska logopeder är att det finns mycket få svenska, standardiserade talspråkstest. Det innebär att logopederna på sektionen för CI delvis har valt att inkludera välkända engelska och amerikanska talspråkstester och bedömningsmaterial som är normerade och standardiserade. Flera av dem används flitigt av andra svenska logopeder som bedömer normalhörande barns talspråkutveckling. De utvalda testmaterialen är dessutom vedertagna tester i CI-sammanhang, både nationellt och internationellt.

Barnen i både projekt- och kontrollgruppen har testats med samma testbatteri och på samma sätt som övriga barn som följts upp kliniskt på sektionen för CI under projektperioden.

Talspråksförståelse

För att bedöma hur yngre barn med CI förstår talat språk används två olika testmaterial på sektionen för CI. Det ena testet; The Reynell Developmental Language Scales (RDLS III), bedömer framförallt barns meningsförståelse och det andra testet; Peabody Picture Vocabulary Test (PPVT II), bedömer ordförståelse.

Reynells språktest (RDLS III)

RDLS III är ett brittiskt standardiserat test för screening av barns språkförståelse och expressiva talspråksförmåga (Edwards et al., 1997). Det utarbetades för första gången av Joan K. Reynell 1969 och har sedan uppdaterats två gånger, dels 1977 av Michael Huntley och 1997 av Susan Edwards et al. Språkförståelsedelen av RDLS III översattes till svenska i en magisteruppsats i logopedi år 2000 (Eriksson, Grundström; 2000). På sektionen för CI används sedan år 2002 den översatta impressiva testdelen för testning av samtliga barn som följs upp. En av anledningarna till att just RDLS III valdes ut och införlivades i testbatteriet, var att RDLS II (en tidigare version av testet) hade använts i en magisteruppsats i logopedi (Barkensjö, Löfkvist, 2001) för att bedöma både expressiv och impressiv talspråksförmåga hos 16 barn med CI. Det var vid den tiden den första svenska publicerade studien där man testat talspråkförmågan hos en grupp barn med CI. Slutsatsen i den studien var att hög hörselålder och en språkmiljö där talspråket tillgodoses kan vara av betydelse för talspråksförmågan hos barn med CI. Det visade sig vara ett användbart test för målgruppen och det hade även publicerats flera internationella studier där Reynell hade använts för att testa barn med CI (McConkey et al 1995, Bollard et al, 1999, Vermeulen, Hoekstra, Brokx, Van der broek, 1999).

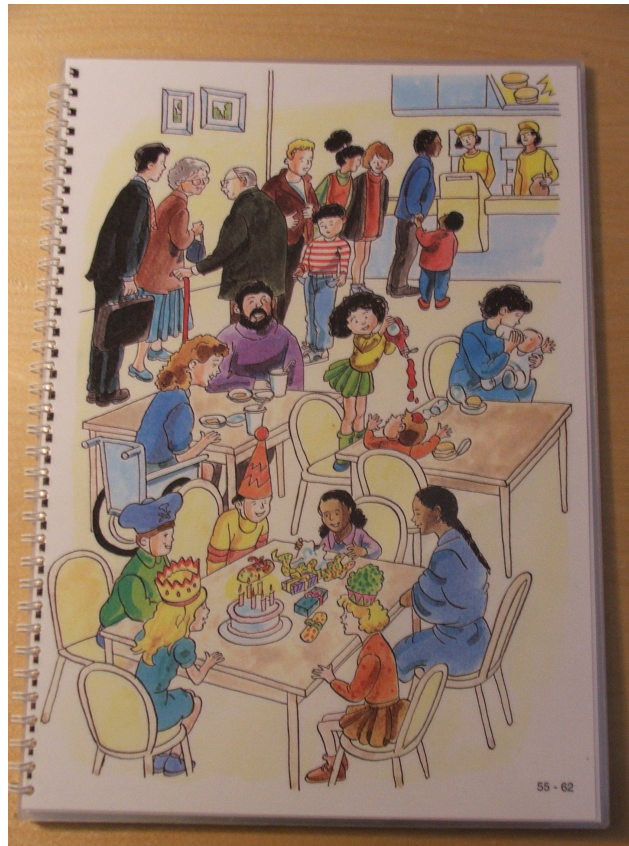
RDLS III är kliniskt användbart i åldrarna 1;6 –7;0 år. Språkförståelsedelen består av 62 uppgifter som är indelade i 10 sektioner med stigande svårighetsgrad; från förståelse av enstaka ord till komplex grammatisk förmåga och slutledningsförmåga. Beroende på hur långt man kommer i testet beräknas det ta ca 5-40 minuter att genomföra. Testmaterialet består dels av leksaksföremål samt bilder.

Barnen som kommer till sektionen för CI testas med RDLS III i samband med utredning inför en eventuell operation, antingen på talspråk eller tal med teckenstöd (TSS) alternativt på teckenspråk med hjälp av teckenspråkstolk. Om barnen är mycket unga eller inte har hunnit lära sig vare sig tal- eller teckenspråk ännu genomförs inte testning med RDLS. Barn som får CI testas därefter vid 6- och 12-månaderskontrollerna (postoperativt) och sedan i samband med varje årskontroll tills dess att barnen har uppnått i stort sett "full pott" (minst 55 poäng) på testet. Vid dessa testtillfällen bedöms enbart förståelse av talad svenska eller undantagsvis annat talat hemspråk, via språktolk.

Modificeringar av Reynelltestet

Logopederna på sektionen för CI har valt att inte testa de sju sista uppgifterna i testet (uppg. 56-62) eftersom de bedöms vara mycket svårtolkade. Barnet får se en restaurangbild med många olika människor och uppgifterna består av att besvara frågor av typen "Vem kommer inte hit för att köpa mat?", "Vem kan kanske inte få någon mat?" etc. Enligt manualen får man här ge poäng om barnet svarar "fel" men kan motivera sitt svar dvs. pekar på någon annan person än den "givna" och ger en rimlig förklaring verbalt. På grund av bristande kvalitet av föremålen som ingår i Reynelltestet har leksaksföremålen bytts ut till mer hållbara föremål. Det är dock samma objekt med undantag för portmonnä som bytts ut till plånbok.

För varje uppgift man klarar på testet ges en råpoäng. Den sammanlagda summan råpoäng kan sedan omvandlas till motsvarande språkålder enligt standardiserade engelska resultattabeller. Eriksson och Grundström konstaterade i sin magisteruppsats år 2000 att svenska barns resultat på RDLS III går att jämföra med engelska barns testresultat. På sektionen har man under de första åren då testet använts framförallt jämfört testresultaten med utgångspunkt av barnens "hörselålder", dvs. tid med CI.

Logopederna på sektionen för CI jämför barnens antal råpoäng med engelska barns resultat. I Appendix A i originaltestet finns en tabell där antal råpoäng omvandlas till åldersekvivalenta siffror som kan översättas till en ungefärlig "språkålder" eller talspråksförståelsenivå.

Table A.1 RDLS III Comprehension: age equivalent scores

Score	Age equivalence	Score	Age equivalence
0-10	under 1;09	42	3;01
11	1;09	43	3;02
12-13	1;10	44	3;03-3;06
14-15	1;11	45	3;07-3;08
16-17	2;00	46	3;09
18-19	2;01	47	3;10
20-22	2;02	48	3;11-4;00
23-25	2;03	49	4;01-4;02
26-28	2;04	50	4;03
29-31	2;05	51	4;04-4;05

32	2;06	52	4;06-4;07
33	2;07	53	4;08-4;10
34	2;08	54	4;11-5;05
35	2;09	55	5;06-5;07
36-37	2;10	56	5;08-5;11
38-39	2;11	57	6;00-6;06
40-41	3;00	58-	over 6;06

Om ett barn som är 4 år och har två års erfarenhet av CI får 22 poäng på testet bedöms barnet ha en "språkålder" som motsvarar 2,2 år. Det innebär att barnets talspråksförståelse ligger lite över förväntad nivå med tanke på tid med CI men ännu inte är i nivå med jämnåriga, normalhörande kompisar. För att göra det krävs i det här fallet att barnet ska klara 48-49 poäng på testet.

Fördelar med RDLS III:

- *Materialet består både av föremål och bilder vilket är tilltalande och användbart för både små och lite större barn.*
- *Testet kan användas under en lång tidsperiod (1;6 – 7;0 år).*
- *RDLS har under lång tid använts såväl nationellt som internationellt, både kliniskt och i forskning (inklusive CI-forskning).*

Nackdelar med RDLS III:

- *Vissa översättningsproblem (testet utgår inte från svenska språkets uppbyggnad), dessutom sociokulturella skillnader t ex "purse" som översatts till "börs/plånbok" som finns med i den första delen av testet och som bedöms vara ett ord som 1;6-åriga engelska barn vet vad det är.*
- *Få svenska, publicerade studier med Reynell och jämförbarheten med internationella studier är osäker pga. skillnader i språk och olika testrutiner etc.*
- *Svensk normering av testet saknas – med undantag för barn i åldersgruppen 2;5-3;5 år (Eriksson, Grundström; 2000).*

Peabody Picture Vocabulary Test (PPVT II)

PPVT II är ett amerikanskt ordförståelsetestet (Dunn et al, 1981) som är kliniskt användbart i åldrarna 2,5 - 40 år och som har använts på sektionen sedan år 2003. Testet består av bildmaterial med fyra bilder på varje testsida. Testledaren säger ett ord t ex "säng" och barnet förväntas därefter peka på rätt bild. Totalt består PPVT II av 175 testsidor. Målordens svårighetsgrad ökar successivt. När barnet har fått sex fel inom ramen för de senaste åtta målorden/testbilderna avbryts testningen. Testtiden varierar mellan ca 5-30 minuter (beror på hur långt man kommer i testet).

PPVT-testet används ibland vid utredning inför ev. operation av äldre barn som använder hörapparat. För övrigt utförs testet för första gången när barnet kommer på 18-månaderskontroll och därefter i samband med samtliga halvårskontroller. Efter 4 år med CI sker testning med PPVT vartannat år. I första hand testas barnen på talad svenska. Om barnet har ett annat hemspråk kan ibland testning ske via tolk, först på talad svenska och sedan på hemspråk gällande de ord som barnet inte kan på svenska.

Resultatet på PPVT II beräknas på liknande sätt som Reynells språktest. För varje rätt svar får barnet en råpoäng. Den sammanlagda summan poäng kan därefter omvandlas till en språkålder som räknats fram utifrån normaldata (genomsnitt för hörande amerikanska individer i olika åldrar). Råpoängen kan även omvandlas till standardpoäng och ett staninevärde. T ex för ett barn som är 6 år och som har hört i fyra år och som får 35 poäng på PPVT II innebär resultatet att poängen motsvarar standardpoäng 92 vilket i sin tur innebär stanine 4 om man utgår från tid med CI eller stanine 1 om man utgår från kronologisk ålder. För att nå upp till stanine 5 för 6-åringar krävs 70 poäng.

Fördelar med PPVT II:

- *Lätt att använda och administrera.*
- *Ej särskilt ansträngande för barnet som testas (de får lyssna och peka på bild).*
- *Resultatet ger information om individens passiva ordförrådsutveckling över tid samt om hela gruppen barns ordförrådsutveckling vid olika åldrar.*
- *Används flitigt såväl nationellt som internationellt, både kliniskt och i forskning (även CI-forskning).*

Nackdelar med PPVT II:

- Kan upplevas som ett trist och monotont test av barnen vilket till viss del kan påverka resultatet
- Tråkiga och ibland tvetydiga alternativt otydliga bilder
- Översättningsproblem (testet utgår från amerikansk engelska)
- Saknas svensk normering på testet

Expressiv talspråksförmåga

Syntaxutveckling

För att bedöma syntaxutvecklingen används en skala som delvis baserats på en "talproduktionsskala" som togs fram i samband med förslag till gemensam utvärdering av svenska barns talproduktionsutveckling med CI (Vårdprogrammet, 2000). Skalan har därefter modifierats utifrån kliniska erfarenheter och nuvarande bedömningsskala används sedan år 2003 av logopeder på sektionen för CI i Stockholm. Den består av en nivåskala från 0-7 där noll innebär "ingen medveten röst användning" till sju som innebär "korrekt talspråksgrammatik". En stor fördel med skalan är att logopeden grovt och ungefärligt kan bedöma barnets expressiva talspråksutveckling utan att barnet själv behöver medverka och utföra specifika testuppgifter. En annan fördel är att skalan är användbar från det att barnet är mycket litet och hörselmässigt oerfaren tills dess att barnet är i tonåren. Nackdelen med skalan förutom att den är grov och ungefärlig är att den bygger på ett fåtal logopeders subjektiva bedömningar och att det inte finns något normerat material att jämföra resultatet med vare sig nationellt eller internationellt.

Tabell 2. Syntaxutveckling (Sektionen för CI, 2003).

Syntax-nivå	Beskrivning	Före CI	3 mån	6 mån	1 år	1,5 år	2 år	2,5 år	3 år etc.
0	Ingen medveten röst användning								
1	Medveten röst användning								
2	Vokalisering								
3	Reduplicerat joller								
4	Ettordsyttranden								
5	Successiva ettordssatser (linjär konstruktion, additiv princip utan hierarki. Fri ordföljd, exempelvis mamma där, bil stor)								
6	Två- treordssatser								

7	Flerordssatser med inkorrekt talspråksgrammatik (artikelfel, ordföljd, morfologi, konjunktioner osv.)								
8	Korrekt talspråksgrammatik								

Talförståelighet

Bedömning av talförståelighet handlar om hur andra människor uppfattar någons tal t ex om och hur andra förstår vad barnet med CI säger. Talförståelighet kan vara svårt att bedöma i detalj eftersom det i hög grad är fråga om subjektiva uppfattningar snarare än objektiva mätningar. T ex är det föga förvånande att barns närstående och i första hand deras föräldrar har lättare att uppfatta och förstå vad barnet säger jämfört med obekanta människor. Personer som genom sin profession träffar hörselskadade och döva barn har som regel lättare för att uppfatta och tolka hörselskadade och dövas tal jämfört med dem som helt saknar denna erfarenhet.

Det finns i forskningssammanhang olika metoder för att bedöma talförståelighet. Vanligt är att man låter lyssnarpaneler lyssna till och bedöma inspelat material och samtidigt skriva ned vad de hör. Ett annat alternativt är att använda sig av olika bedömningsskalor. På sektionen för CI har logopederna valt att använda en bedömningsskala som heter SIR (Speech Intelligibility Rating) som utvecklats av Nottinghamteamet i England (ref) för att bedöma barnens talförståelighet. Denna skala används flitigt för uppföljning i flera andra CI-team, framförallt i Europa, både kliniskt och i forskningssammanhang.

Tabell 5. Svensk översättning av SIR-skalan (Speech Intelligibility Rating)

SIR-nivå	Beskrivning	Före CI	3 mån	6 mån	1 år	1,5 år	2 år	2,5 år etc.
1	Barnet kommunicerar genom mimik/gester eller teckenspråk.							
2	Talet är oförståeligt men barnet använder vissa läppmönster och försöker säga vissa ord.							
3	Talet är oförståeligt. Erfarna lyssnare kan dock följa ett känt ämne via avläsning och sammanhanget. Det är omöjligt att förstå en ljudinspelning.							

4	Talet kan förstås av lyssnare som både ser och hör den talande.							
5	Talet kan förstås av lyssnare med begränsad erfarenhet av dövas tal.							
6	Talet kan förstås av alla lyssnare.							

Expressiv grammatik

Logopederna på sektionen för CI har valt att testa hur barn med CI klarar pluralböjning, adjektivkomparation samt benämning av lägesprepositioner. Det görs med delar av Nya Lundamaterialet (Holmberg & Stenquist, 1979). Begränsningen av antalet uppgifter som görs handlar framförallt om tidsaspekten. Barnen orkar inte alltför många uppgifter vid ett och samma tillfälle och det innebär att detta test mer är att betrakta som en screening av vad barnet kan när det gäller expressiv grammatik.

Barnet får se bilder från Nya Lundamaterialet som han/hon uppmanas att benämna. Dels är det uppgifterna 27-28 som handlar om att bilda oregelbunden och regelbunden plural av substantiven bok och banan (bild på böcker och bananer). När det gäller adjektivkomparation får barnen benämna och komparera adjektiven stor och liten (stor-större-störst) respektive (liten-mindre-minst) (uppgifterna 31-32). De lägesprepositioner som barnet får benämna är under, i, bakom, framför, bredvid och på (uppgifterna 44-49). Lundamaterialet är inte standardiserat men det finns en undersökning av normalspråkliga barn som finns redovisat i ett 60-poängsarbete vid Lunds universitet (Ackheim, Holmberg, Stenkvist, 1976). I den studien testade man barn i två åldersgrupper dels barn som var 2;6-3;0 år och dels barn i 4;0-4;5-årsåldern. De yngsta barnen hade 50% och de äldre barnen hade 85 % korrekta svar av totala antalet uppgifter. Man fann stora skillnader i barnens förmåga att använda prepositioner. Lägesprepositionerna i, på och under vållade inga större problem medan de mer komplicerade lägesprepositionerna bakom, framför och bredvid gjorde det.

Tabell 6. Expressiv grammatik (Nya Lundamaterialet, 1979)

Deluppgifter	Målord	Antal poäng
Plural	Böcker	(Max 2 poäng)
	Bananer	
Adjektivkomparation	Stor-större-störst	(Max 6 poäng)
	Liten-mindre-minst	
Lägesprepositioner	i-på-under-framför-bakom-bredvid	(Max 6 poäng)
Sammanlagd poäng		

Uttal/fonologi

Hellquists fonemtest (1999) var utgångspunkten då sektionens logopeder satte samman en egen mycket förkortad uttalsbedömning som går under namnet "Tolvordstestet". Materialet består av elva bilder samt ett föremål som representerar var sitt målord. Dessa är i första hand hämtade från Hellquists fonemtest med undantag av följande ord; kula, gul och kyrka. Syftet var att med så få målord som möjligt kunna få en relativt heltäckande bild av barnens uttalsutveckling, främst med tanke på konsonantljuden.

Uttalsmatrisen för konsonanter har baserats på artikulationssätt, artikulationsställe och distinktionen tonande-tonlös. Uttalstestet används i samband med utredning av äldre barn med hörapparat samt därefter vid 6-månaderskontrollen och därefter på varje kontrollbesök fram tills dess att barnet får i stort sett alla rätt på testet. Testet tar oftast inte mer än några minuter att genomföra. Om barnet inte kan benämna föremålet på bilden ber man barnet imitera det ord som förälder eller logoped säger. Vid imitation halveras poängsumman genom att det bedöms vara en enklare uppgift att utföra.

Tabell 7. Uttal/fonologi; Tolvordstestet

Objekt/ målord	Dentalt/alveolart artikulationsställe men olika artikulationssätt	Korrekt antal stavelser i förhållande till målordet	Korrekt konsonantisk/vokalisk struktur inom ordet. Behöver dock inte vara korrekt på segmentnivå för att ge full poäng. T ex "docka" uttalas /tita/. Eftersom CVCV – strukturen är korrekt på en överordnad nivå blir det full poäng.	Korrekt ljudstruktur inom både vokal- och konsonant- nivå Exempelvis "docka" som uttalas /tita/. Ger 1 poäng eftersom endast finalt /a/ är helt korrekt.	Slut- summa (maximal poäng)	Om ordet imiteras halveras poäng- summan
1	docka	1 poäng (p)	4 poäng	4 p	9 p	4.5 p
2	nalle	1 p	4 p	4 p	9 p	4.5 p
3	cykel	1 p	5 p	5 p	11 p	5.5 p

4	lampa	1 p	5 p	5 p	11 p	5.5 p
5	röd	1 p	3 p	3 p	7 p	3.5 p
	Frikativt artikulationssätt men olika artikulationsställen					
6	fot	1 p	3 p	3 p	7 p	3.5 p
7	spöke	1 p	5 p	5 p	11 p	5.5 p
8	sked	1 p	3 p	3 p	7 p	3.5 p
9	kyrka	1 p	5 p	5 p	11 p	5.5 p
10	hår	1 p	3 p	3 p	7 p	3.5 p
	Tonande/tonlös (men samma art.sätt/art.ställe)					
11	gul	1 p	3 p	3 p	7 p	3.5 p
12	kula	1 p	4 p	4 p	9 p	2 p
Summa						

Föräldrabedömning av barnets aktiva ordförråd

För att bedöma barns aktiva ordförrådsutveckling finns ett föräldraformulär som heter The McArthur Communicative Developmental Inventories (Fenson et al. 1993). CDI-formuläret har utvecklats i USA och översatts till flera språk. Eriksson, Westerlund och Berglund har gjort en screeningversion för svenska 18 månaders gamla barn (2002).

CDI-formuläret började användas omkring år 2003 på sektionen för CI. Föräldrar till barn med CI får ett CDI-formulär hemskickat ca två veckor innan 1-års samt 2-årskontrollerna räknat från det att barnet har fått sitt första CI. De uppmanas att tillsammans gå igenom listan med alla ord och kryssa i vilka ord barnet själv säger eller tecknar. Även barnspråkstecken och ord som uttalas annorlunda skall markeras, t ex "giraff" som uttalas "raff" eller "spagetti" som uttalas "ketti" är korrekta benämningar som skall kryssas i formuläret. CDI-formuläret ger information om barnets tidiga, aktiva ordförrådsutveckling utan att man behöver testa barnet. Formuläret innehåller ca 700 ord uppdelade i olika kategorier som t ex "namn på djur", "kroppsdelar" och "handlingsord" etc (se bilaga).

Referenser

Ackheim, Holmberg, Stenkvisst (1976). Presentation av ett grammatiktest samt en studie av resultatet hos två grupper av förskolebarn. Inst för lingvistik, avd för fonetik. Lunds universitet.

Allen MC., Nikolopoulos TP., O'Donoghue GM., (1998). Speech Intelligibility in Children After Cochlear Implantation. *The American Journal of Otology*. 19(6):742-6.

Barkensjö M., Löfkvisst U., (2002) Tal- och språkförmåga hos en grupp svensktalande barn med cochleaimplantat. Magisterexamen i logopedi, Karolinska Institutet.

Bollard, P.M., Chute P.M., Popp A., Parisier S.C., (1999): Specific language growth in young children using the CLARION cochlear implant, *Annn Otol Rhinol Laryngol Suppl*, Apr; 177:119-23.

Dunn Lloyd M., Dunn Leota M., (1981) Peabody Picture Vocabulary Revised II. AGS American Guidance Service, Circle Pines, Minnesota 55014-1796.

Edwards S., Fletcher P., Garman M., Hughes A., Letts C., Sinka I., (1997) The Reynell Developmental Language Scales III. The University of Reading University Edition. NFER-NELSON Publishing Company Ltd.

Eriksson L., Grundström P., (2000) .Reynell Developmental Language Scales III, språkförståelsedelen. Översättning och normering samt studie över sambandet mellan testresultat och föräldrars utbildningsnivå. Magisterexamen i logopedi, Umeå Universitet.

Eriksson, M., Westerlund, M., Berglund E., (2002). A Screening Version of the Swedish Communicative Development Inventories Designed for Use With 18-Month-Old Children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, vol 45, s 948-960.

Fenson L. Dale PS, Reznik J, Thalid B., Hartung JP., Pethicks, Reillyjs. (1993). McArthur communicative development inventories: Users Guide and technical manual. San Diego. CA: Singular Publishing company.

Hellquist B., Hellquist B. (1999) Hellquist Fonemtest. Pedagogisk design.

Holmberg E., Stenquist H., (1979) Nya Lundamaterialet. Kartläggning och bedömning av barns språkliga förmåga. Utbildningsproduktion AB. ISBN 91-568-0164-5.

McConkey Robbins A., Osberger M:J:, Miyamoto R.T., Kessler K.S. (1995): Language Development in Young Children with Cochlear Implants, *Adv Otorhinolaryngol. Basel, Karger*, 50:160-166

Vermuelen A., Hoekstra C., Brokx P., (1999): Oral language acquisition in children assessed with the Reynell Developmental language Scales. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 47:153-155.

Vårdprogram för behandling av döva barn med cochleaimplantat. (2000). ISSN 1403-3348.
Art nr 2000-19-06. Socialstyrelsen